

Common Heritage of Mankind en UNCLOS III.

Onderzoek naar opkomst, aard en inhoud van 'CHM'.

Vraag naar realisatie van 'CHM' in de zeerechtconventie

Alex Verhoeven

Dit artikel onderzoekt de krachten achter de opkomst van het concept "common heritage of mankind" (CHM) zoals opgenomen in de Zee-rechtconventie (ZRC) van 1982, en stelt de vraag naar de aard en nader inhoud ervan. Alsdan wordt nagegaan in hoeverre de ZRC de essentiële ideeën van CHM verwerkelijk, vooreerst m.b.t. de afbakening van een internationale 'Zone', vervolgens m.b.t. de vertegenwoordiging van de mensheid. Het besluit is dat, alleszins m.b.t. deze kwesties, de CHM in slechts zeer geringe mate gerealiseerd wordt in de ZRC.

Cet article étudie les motivations de l'introduction du concept d'"Héritage Commun de l'Humanité" dans la Convention sur le Droit de la Mer de 1982, et tente de préciser la nature spécifique et la portée concrète de ce concept. Il étudie ensuite à quel point la délimitation de la "Zone" internationale et la représentation de l'Humanité réalisent les idées de ce concept dans la Convention de 1982. En conclusion, il montre que l'Héritage Commun de l'Humanité ne trouve qu'une bien faible réalisation dans ces deux domaines critiques.

This article examines which were the reasons that made the concept of "common heritage of mankind" come up on the international scene and be inserted as a main principle in the U.N. Convention on the law of the sea (1982). The nature and more concrete meaning of this concept are examined. Next is questioned to what extent the Convention realizes the essential ideas of the concept, with regard to the delimitation of an international Area, and in relation to the representation of humanity. The conclusion is that, at least with regard to these matters, the common heritage of mankind is realized only very partly in the Convention.

Een exhaustieve evaluatie van de realisering van het concept common heritage of mankind (CHM) in de zeerechtconventie (ZRC) van 1982 is in het kader van dit artikel, maar eigenlijk ook als zodanig (nog) niet mogelijk, om reden van de uitgebreidheid en complexiteit van de materie, alsook de onzekerheid omtrent de toekomst. Veeleer zullen hier enkele deelgebieden van de conventie 'geëvalueerd' worden in het licht van het concept CHM en van politiek-economische belangen, die bij de wording van de ZRC een aanzienlijke rol hebben gespeeld, en nog

zullen spelen. Om tot een verantwoorde evaluatie ter zake te komen lijkt het noodzakelijk en verhelderend eerst de vraag te behandelen naar de opkomst, de aard en de inhoud van het begrip CHM (1).

§ 1. OPKOMST

De krachten achter de opkomst (2) van het begrip CHM zijn velerlei en vaak sterk onderling verweven. Er is de afwezigheid van internationale positiefrechtelijke normen die beantwoorden aan de veranderingen in het gebruik van het mariene milieu, m.n. zeevervuiling, overbevissing door industrialisering van de visvangst, militarisatie, maar vooral het verhoogd belang van de oceanrijkdommen door afnemende grondstoffenvoorraden op het land en door de mogelijkheid van ontginning van mineralen op almaar grotere diepten (en daarmee de vraag naar exploitatievoorwaarden, naar compensaties voor 'landproducenten') (3). Daarbij nog de aanspraken op uitbreiding van de nationale soevereiniteit op grond van het 'exploitability criterion' (4).

Historisch parallel hiermee is de opkomst op de internationale scene van tientallen (onderontwikkelde) landen (ex-kolonies), die hun stem niet hadden kunnen laten horen bij het uitwerken van de vroegere verdragsteksten, en die enerzijds exclusieve toeëigeningen of exploitaties (van i.c. de zeebodem) door geïndustrialiseerde landen wilden belletten, anderzijds (althans de kuststaten onder hen) voor zichzelf door uitbreiding van de nationale soevereiniteit de visrijkdommen wensten te vrijwaren waarvan ze meenden dat ze hen toekwamen (5). Voor deze landen kon de traditionele vrijheid van de zee niet zomaar in ieder opzicht voortduren, omdat een vrijheid maar zin heeft als men er gebruik van kan maken.

Het was de Maltese ambassadeur Pardo die als eerste, op 1 november 1967, voorstelde in de algemene vergadering van de UNO, dat deze vergadering de oceanbodembodem en haar rijkdommen de "common heritage of mankind" zou verklaren en zich zou buigen over de vraag naar "reservation exclusively for peaceful purposes of the sea-bed and of

(1) Een duidelijk inzicht in het toetsingscriterium zelf is immers vereist vooraleer het als zodanig gehanteerd wordt.

(2) Cfr. noot 9.

(3) Zie art. 150 (h) en 151 par. 10 van de ZRC.

(4) Het gaat hier om de extensieve interpretatie van art. 1 van de ZRC van Genève van 1958. Dit art. zegt: "(...) l'expression 'plateau continental' est utilisée pour désigner : (...) le lit de la mer (...) jusqu'à une profondeur de 200 mètres ou au delà de cette limite, jusqu'au point où la profondeur des eaux surjacentes permet l'exploitation des ressources naturelles (...)".

(5) Zoals gesteld in de Verklaring van Santiago van 1952: "ensure for their peoples access to necessary food supplies and to furnish them with the means of developing their economy" (bron: ZULETA, B., "The new law of the sea: balance of rights and duties", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 371-379).

the oceanfloor, (...) and the use of their resources in the interests of mankind" (6).

Uit wat voorafging blijkt voldoende dat deze oproep van Pardo niet zomaar uit de lucht gegrepen was maar veeleer een concretisering was van een convergentie van ideeën, daar hij beantwoordde aan "un mouvement plus vaste et plus diffus" (7) die zich ontwikkeld had in zekere internationale kringen (8). Hierin ligt allicht ook de oorzaak van het tijdsverschil tussen het ontstaan als begrip enerzijds, en de opkomst op internationaal politiek niveau anderzijds van de CHM (9).

Tenslotte kunnen we stellen dat de aard, nadere inhoud en verdere realisering van de CHM in zekere zin bezwaard, of toch minstens medebepaald, worden door de groeibodem zelf van het concept, in het bijzonder door het conflict van economisch-politieke belangen tussen Noord en Zuid (10).

§ 2. 'AARD'

Wat betreft de aard van het concept CHM, onthouden wij ons van een lange, niet erg relevante, opsomming van de visies van de vele schrijvers ter zake. Het volstaat te constateren dat zij sterk verdeeld zijn, gaande van enerzijds een duidelijke verwerping van enige juridische draagwijdte van CHM, enkel gezien als beantwoordend aan "political aspirations" of op zijn best "moral commitment" (11) tot anderzijds

(6) Deze beroemd geworden oproep van Pardo, latere vertegenwoordiger van Malta op de ZR Conferentie, betekende een belangrijke stimulans in de richting van deze nieuwe ZR Conferentie. Zie: GOROVE, S., *Studies in Space Law: Its challenge and Prospects*, Leiden, 1977, 65; COUSY, H.A., "Naar een nieuwe internationale Zeerechtconferentie", *Jura Falconis*, X, 1973-74, 98.

(7) LEVY, J.P., "La conférence sur le droit de la mer: un atelier international expérimental", *R.G.D.I.P.*, 1980, 11.

(8) t.t.z. in verklaringen, publicaties, bijeenkomsten m.b.t. de oceaan en haar 'ressources'. cfr. noot 7.

(9) In de eerste plenaire vergadering van de ZR Conferentie van Genève van 1958 stelde Prins Waitlagakon van Tailand "the sea is the common heritage of mankind" (de prins was voorzitter van deze 1e conferentie) bron: BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., "The CHM, principle in International Law", *Columbia Journal of Transnational Law*, 1982, 318. En reeds in 1898 had Albert de Lapradelle voorgesteld, in een artikel, dat de zee "héritage de l'humanité" zou worden. Zie: DE MARFFY, A. (ed.), in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, Den Haag, Martinus Nijhof, 1982, 174-175; KISS, A.C., "La notion de patrimoine commun de l'humanité", *Recueil des Cours*, 1982, II, 113, met citaat uit DE LAPRADELLE, A.G., "Le droit de l'Etat sur la mer territoriale", *R.G.D.I.P.*, 1898, 283.

(10) In deze zin: LEVY, J.P., "La conférence sur le droit de la mer: un atelier international expérimental", *R.G.D.I.P.*, 1980, 14-19.

(11) GOROVE, S., o.c., 65-78.

In dezelfde zin: BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., l.c., 306. Voor de standpunten van diverse landen, zie ANAND, R.P., *Legal regime of the sea-bed and the developing countries*,

de visie dat CHM een "precise legal connotation" kan hebben (12). Nemen we het volgende in overweging. Vooreerst de vaagheid van het begrip, o.m. door de volslagen nieuwheid ervan t.a.v. bestaand internationaal recht (13), door impliciete verwijzing naar toekomstige en verleden generaties, door problemen als vertegenwoordiging van de 'menschheid'; dit alles binnen een internationaal recht dat al vaak vaagheid wordt verweten; verder de (gebrekkige) realisering van CHM door de ZRC (zie infra); het feit dat Pardo zelf toegeeft dat de juridische inhoud van CHM "n'existait pas au départ" (14), en dat m.i. de verdere opkomst en uitwerking van het begrip vrij sterk politiek-economisch geladen was (15), de vaststelling tenslotte dat ook sprekers en schrijvers van ontwikkelingslanden niet erg ingaan op de specifieke juridische draagwijdte van CHM, maar zich veeleer houden aan het verklaren dat het concept essentieel is voor "the peaceful development of the world" (16).

Uit al deze overwegingen menen wij te kunnen concluderen dat CHM (vooralsnog) geen juridisch begrip is, wel drager van een symbool, een hoop, die van de menselijke solidariteit (17), en daarmee ook een soort van "policy directive" (18). Aldus beschouwd situeert de CHM zich ongeveer op het vlak van de politiek-economische aspiraties van de derde wereld naar een nieuwe economische internationale orde en de morele aspiraties van enkele 'integers'.

Dit sluit m.i. wel degelijk aan bij de visie dat het concept nader zou kunnen 'ingevuld' en juridisch gespecificeerd worden door de evolutie van de statenpraktijk, door verdragen, en door een *mogelijk groeiende internationale communautaire samenwerking en solidariteit*. Inderdaad, "if the concept has no legal content at present, there is nothing

A.W. Sijthoff - Leiden, 1976, 205 ev.

(12) Namelijk "to connote a rule of joint property that prevents any co-owner from disposing of or using the common property of all states without (...) the consent of all..." Dit blijft evenwel weinig gespecificeerd, en klinkt overigens vrij 'mager' naast de gezwollen term 'CHM'.

ARNOLD, R.P., "the CHM as a legal concept", *Int. Lawyer*, 1975, 153-158.

(13) Pardo geeft zelf toe dat CHM is "somewhat alien to existing international law", geciteerd in ANAND, R.P., "Interests of the developing countries and the developing law of the sea", *Ann. d'Etudes Int.*, 1973, vol. 4, 22, en in ANAND, R.P., *Legal Regime of the Sea-Bed and the Developing Countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 208.

(14) PARDO, A., "Résumé des débats", in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 172.

(15) Cfr. noot 10.

(16) PARDO, A. geciteerd in ANAND, R.P., "Interests of the developing countries and the developing law of the sea", *Ann. d'Etudes Int.*, 1973, vol. 4, 22.

(17) BENNOUNA, M., "Résumé des débats", in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 200-201.

(18) GOLDIE, L. geciteerd in ARNOLD, R.P., "the CHM as a legal concept", *Int. Lawyer*, 1975, 153-154.

to prevent us from importing such a content to it" (19). Dit sluit aan bij de opmerking van de Canadese afgevaardigde in de 'Sea-Bed Committee' die de idee voostond eerst regels te formuleren die het regime van de oceaانبodem omvatten, en dan te besluiten of het concept CHM deze regels op gepaste wijze weerspiegelt (20). Wat verder gaan wij dieper in op deze vraag, die ook, omgekeerd, de vraag is naar realisatie van CHM in de ZRC.

§ 3. INHOUD

Om de mogelijke inhoud van het begrip CHM na te gaan, te verduidelijken, verwijzen auteurs geregeld naar 'antecedenten' ervan, zoals 'res communis' (21), 'domaine international public' (22), trust (23), freedom of the seas (24) (25). Zij komen hierbij veelal tot de vaststelling dat de oplossingen die eertijds werden gegeven aan problemen van navigatie, visvangst, of onderzeese mijnbouw, "do not dictate the answers that should apply to elaborate operations for digging for manganese in mid-ocean" (26), d.w.z., de traditionele noties van o.m. 'res nullius' en 'res communis' m.b.t. de zeeën buiten nationale bevoegdheid zijn eigenlijk irrelevant geworden. Wij behandelen hier dan ook slechts enkele meldenswaardige vaststellingen ter zake.

Merken we vooreerst op dat zowel onder een regime van 'res nullius' als van 'res communis' de technologisch geavanceerde staten ten zeerste bevoordeligd zijn. Immers, ook in het tweede geval is het zo dat deze staten als enige effectief de oceaanrijkdommen kunnen exploiteren, ook al kunnen zij geen soevereiniteitsaanspraken maken (27). Hierbij sluit aan de opmerking dat de term res communis dus niet hetzelfde behelst als CHM, en enkelen beide dus ten onrechte met elkaar vermengen (28). Res communis omvat twee belangrijke kenmer-

(19) De afgevaardigde van Koeweit in de 3e ZR Conferentie, geciteerd in ANAND, R.P., *Legal Regime of the Sea-Bed and the Developing Countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 208.

Zie ook ANAND, R.P., *o.c.*, 209 ev.; GOROVE, S., *o.c.*, 209 ev.; GOROVE, S., *o.c.*, 77-78.

(20) ANAND, R.P., *o.c.*, 206.

(21) Vrijwel alle schrijvers ter zake vermelden het regime van de 'res communis'.

(22) KISS, A.C., *l.c.*, 123-128.

(23) KISS, A.C., *l.c.*, 128-133.

(24) o.m. ANAND, R.P., *o.c.*, 230-231.

(25) De gelijkenis met CHM is dat ook in het concept van res communis, van 'domaine international public' en 'trust', het collectief belang de finaliteit is. KISS, A.C., *o.c.*, 133. Deze begrippen missen evenwel de moniaal-communautaire visie en het essentieel principe van rechtvaardige verdeling, die besloten liggen in het concept CHM.

(26) HENKIN, L., *Law for the sea's mineral resources*, New York, 1968, 24-31.

(27) BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 316-317.

(28) Zo bijvoorbeeld ARNOLD, R.P., *l.c.*, 155-156.

ken : (a) onmogelijkheid van toeëigening van territoria, (b) vrij gebruik van het gebied (i.c. de zee) voor alle staten (29). Dit betekent dat onder res communis wel geoorloofd zijn : toeëigening van natuurlijke rijkdommen, afsluiten van grote gebieden voor wapentesten en militaire oefeningen, het gebruik van de oceanen als 'afvalput' (30). CHM anderzijds, hoewel nog steeds precieze definiëring missend, houdt in de grond alleszins de idee in dat management, exploitatie en distributie bepaald dienen te worden door de internationale gemeenschap (31). Daar waar, onder de ZRC, de volle zee res communis omnium is (32), zijn de oceaانبodem en zijn rijkdommen CHM (33). Professor Kiss ziet also een evolutie vertrekkend van de anarchie van res nullius via het liberalisme van res communis in de richting van een communautair concept dat het belang van de gehele mensheid in acht neemt (34). Hiermee zijn we nog niet tot de eigenlijke inhoud van CHM doorgedrongen. Kunnen we dat wel? "The mere words 'CHM' are pious but empty" (35). S. Oda stelt dat gezien de 'complexities of national interests that are still strongly projected on to the CH', we nog niet zover geëvolueerd zijn dat we kunnen praten vanuit een gemeenschappelijk begrip van CHM (36). Anderen stellen dat hoewel sommige staten bezwaar hadden gemaakt tegen de uitdrukking CHM -om reden van gebrek aan precisering en juridisch gehalte-, zij zich niet verzetten tegen de essentiële ideeën die de term weergeeft (37). Zo verklaarde bijv. de Belgische afgevaardigde op de ZR Conferentie, Debergh, (hierin gevolgd door het V.K. en Frankrijk) dat de term CHM wel de bijzondere verdienste heeft de geest te belichamen van alle andere principes en bijgevolg zou kunnen gehanteerd worden als de "keystone of the statement of principles" (38).

(29) BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 315; KISS, A.C., *l.c.*, 121-123.

De draagwijdte van res communis wordt treffend weergegeven door H. Grotius die schreef : when the slave says : "the sea is certainly common to all persons", the fisherman agrees ; but when the slave adds : "Then what is found in the common sea is common property", he rightly objects, saying : "But what my net and hooks have taken is absolutely my own", geciteerd in BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 316.

(30) BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 319.

(31) idem.

(32) idem.

(33) Z.R.C., art. 136.

(34) KISS, A.C., *l.c.*, 123.

(35) ODA, S., "Sharing of ocean resources -unresolved issues in the law of the sea", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 61.

(36) idem.

(37) ANAND, R.P., *Legal Regime of the Sea-Bed and the Developing Countries*, A.W. Sijthoff - Leiden, 1976, 211.

(38) idem.

Wellicht doen we best in deze richting verder te zoeken, voor ogen houdend dat onze bevindingen niet absoluut kunnen zijn (39). Welke zijn de fundamentele 'onderliggende' principes waar CHM uitdrukking van is? Welke voorwaarden dienen voldaan opdat wij kunnen spreken van CHM?

Een helder antwoord op deze vraag geeft men veelal niet. Evenwel, Prof. Kiss wijst ons vrij duidelijk een aantal (voorlopige) criteria aan, die ook deels naar voor gebracht zijn door A. Pardo zelf (40), door verscheidene auteurs (41), door sprekers in UNCLOS III (42), en in resoluties ter zake (43). Het zijn:

- (1) *onmogelijkheid van soevereiniteitsaanspraken*
 - (2) enkel *vreedzame doeleinden* beogen in het gebruik van het gebied
 - (3) *rationeel gebruik* van de rijkdommen, rekening houdend met de toekomst
 - (4) alle landen moeten *delen in het 'management'* van het gebied, d.m.v. een systeem van bestuur uitgeoefend door het geheel van de gebruikers, of in hun naam, m.n. door een internationale instelling
 - (5) *rechtvaardige (équitable) verdeling van de baten* van de exploitatie.
- Gegeven deze beginselen kan nu overgegaan worden tot een onderzoek naar de mate waarin de ZRC enerzijds, CHM anderzijds, elkaar weerspiegelen, en dus de mate waarin de ZRC vorm geeft aan de 'CHM-beginselen'.

§ 4. REALIZATIE VAN CHM IN DE ZRC

De vraag of de nieuwe ZRC op adequate wijze rekening houdt met de belangen van de gehele mensheid en dus beantwoordt aan het concept CHM, brengt onvermijdelijk het probleem naar voor van de subjectivi-

(39) "Le concept d'humanité ne peut être posé dans l'absolu..." BENNOUNA, M., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 168.

"... certain nombre de critères, ne serait-ce qu'à titre provisoire, en tant qu'hypothèse de travail" KISS, A.C., *o.c.*, 135. In dezelfde zin: ODA, S., *l.c.*, 61.

(40) ANAND, R.P., *o.c.*, 212; KISS, A.C., *l.c.*, 115.

(41) ANAND, R.P., *Legal regime of the sea-bed and the developing countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 181 en 212; GOEDHUIS, D., "Conflicts in the interpretation of the leading principles of the moon treaty of 5 december 1979", *Netherlands Int. Law Review*, 1981, 15; PINTO, C.W., "Mineral Resources", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 21-22; BELAID, S., "Communautarisme et individualisme dans le nouveau droit de la mer", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 135-160; DUPUY, R.J., "Conclusions du colloque", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 419.

(42) O.m. Chili, Yoegoslavië. Zie GOROVE, S., *o.c.*, 74-75.

(43) Bij uitstek resolutie 2749 (XXV) van 17 december 1970. Ook bijv. resolutie 2574 (XXIV) van 15 december 1969. Zie hierover BELAID, S., *l.c.*, 137; ANAND, R.P., *o.c.*, 201.

teit van de toeschouwer (en zeker de betrokkene)(44). Om reden van de hierdoor veelal cultureel, economisch en politiek georiënteerde 'perceptie', dienen we te beseffen dat alleszins geen evaluatie 'in absolute termen' kan gemaakt worden; bovendien kan de evaluatie niet exhaustief zijn (zie inl.). Veeleer wordt hier gepoogd een aantal regelingen van de ZRC vanuit verschillende hoeken te beschouwen.

Reeds in de inleiding werd gewezen op het grote belang van economisch-politieke belangen in deze materie. Inderdaad, het ware *een illusie* UNCLOS III te beschouwen als een soort van mondiale wetgever die het statuut van de oceanen diende vast te leggen in onpartijdigheid en geïnspireerd door de enige bekommernis het algemeen belang van de mensheid te realiseren. "Les solutions adoptées ne sont que celles qui reposent sur les intérêts étatiques égoïstes et le régionalisme des intérêts", stelt Bennouna (45). M.a.w., van een mondiaal-communautaire aanpak was al gauw geen sprake meer in UNCLOS III; elke staat bepaalde er zijn positie, deze telkens aanpassend in functie van zijn belangen op elk moment, t.t.z., in ieder specifiek deelgebied van de conventie(46). Diverse belangengroepen vormden zich, die elkaar overigens overlappen. Mineralen producerende (en exporterende) en consumerende (dus importeurs) landen, meer nog de niet-kuststaten en kuststaten, maar vooral 'Noord' en 'Zuid', verdedigden tegen elkaar hun eigen belangen(47). De houding van de Latijns-Amerikaanse landen bijv. is een treffende illustratie van het dooreenlopen van deze belangen alnaargelang ze verdedigd worden vanuit het perspectief van de kuststaat dan wel van het derde-wereldland(48). Alleszins, dit

(44) PINTO, C.W., *l.c.*, 20.

(45) BENNOUNA, M., *l.c.*, 168.

(46) Alzo: DUPUY, R.J., "conclusions du colloque" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 419-422. Ook de aanvankelijke verwijzing (door de 3de wereld) naar het recht op ontwikkeling' verwatert hierbij.

In die zin: BEURIER, J.P. en CADENAT, P., "La fin de la IIIième Conférence des Nations Unies sur le droit de la mer", *Le Dr. Maritime Français*, 1983, 516. Hoewel: BEURIER, J.P. en CADENAT, P., "La convention du 10 décembre 1982 sur le droit de la mer", *Le Dr. Maritime Français*, 1984, 588.

Over de wordingsgeschiedenis van de ZRC, zie: Draft Final Act of the U.N. Conference on the Law of the Sea, Introduction, *I.L.M.*, 1982, 1245-1253 (een bondig en duidelijk relaas). Enkele van de vele boeken en artikelen: ANAND, R.P., *Legal Regime of the Sea-Bed and the Developing Countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976; COUSY, H.A., *l.c.*, 93-107; DE LA CHARRIERE, G., "La réforme du droit de la mer et le rôle de la conférence des Nations Unies", *R.G.D.I.P.*, 1980, 216-252; LEVY, D.P., *l.c.*, 7 e.v.

(47) Het grootste conflict bestaat wel tussen Noord en Zuid. Cfr. o.m. KISS, A.C., *l.c.*, 224; ANAND, R.P., *o.c.*, 168-232; BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 320. Deze laatsten spreken over "the Law of the Sea portion of the North-South dialogue".

(48) Over de ambigue houding van Latijns-Amerika, zie ZACKLIN, R., "Latin America and the development of the law of the sea", *Ann. d'Etudes Int.*, 1973, vol. 4, 31-54. ("As far as Latin America is concerned, there can be no doubt that economic interests and

brengt met zich mee dat de diverse verdragsbepalingen inderdaad in aanzienlijke mate het resultaat zijn van compromissen tussen de verschillende belangengroepen: 'hier verliest men wat, elders wint men'. A. Pardo wees, in zijn voorstel in de algemene vergadering van de UNO (1967), op de nauwe band tussen de bepaling van de uiterste limiet van het continentaal plat (CP) en de notie van CHM (49). Immers, de instelling van een internationale Zone in het belang van de mensheid had, in de visie van Pardo, als een belangrijk oogpunt het stoppen of minstens toch afremmen en beperken van de 'gulzigheid' van de kuststaten en hun 'privatieve' toeëigeningen of exploitaties' (50). Evenwel, paradoxalerwijze, Pardo's voorstel oogst eigenlijk het tegenovergestelde gevolg: er komen meer en meer unilaterale verklaringen tot uitbreiding van de nationale soevereiniteit (51).

Overigens, ook inzake het CP en de exclusieve economische zone (EEZ) bepaalde elke staat zelf zijn houding in functie van zijn concrete omstandigheden. Waartoe heeft dit geleid?

De bepalingen inzake de EEZ en het CP vinden we in deel V resp. VI van de ZRC. Er wordt o.m. gehandeld over de breedte ervan (art. 55, 57, resp. 76), over de bevoegdheid van de kuststaat (art. 56, resp. 77) en de rechten van derde staten (vnlk. art. 58, 69-71, resp. 78, 79, 82). De notie EEZ is geboren uit een zekere devalorizatie van het begrip CP. De geologische implicatie van de term CP werd losgeweekt van de 'juridische' draagwijdte ervan, die voortaan in termen van loutere afstand werd geherformuleerd en in die vorm de naam van EEZ kreeg. D.w.z., de EEZ wordt niet aan de hand van isobaten afgelijnd, maar heeft een enkele vaststaande maximumbreedte van 200 zeemijlen (art. 57) (52).

Ware het hierbij gebleven, dan was deze oplossing nog aanvaardbaar, althans voor het geheel van de kuststaten. Imeers, één van de aanvankelijke bedoelingen van deze uitbreiding tot 200 mijl was juist een evenwicht te scheppen tussen kuststaten met een groot CP en die met een klein of welhast geen CP (53). Evenwel, niet alleen werd dit moge-

values predominate"); BELAID, S., *l.c.*, 152; BENNOUNA, M., "La limite extérieure du plateau continental et la gestion des ressources pour l'humanité", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 110-111; LEVY, J.P., *l.c.*, 20;

ANAND, R.P., "Interests of the developing countries and the developing law of the sea", *Ann. d'Etudes Int.*, 1973, cf. 1. 4, 22-23.

(49) BENNOUNA, M., "La limite extérieure du plateau continental et la gestion des ressources pour l'humanité", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 109.

(50) Ibidem, alsook: BELAID, S., *l.c.*, 149-150.

(51) BELAID, S., *l.c.*, 150.

(52) Om heel precies te zijn dienen we hier eigenlijk de 12 mijl van de territoriale zee af te trekken.

(53) Op basis van het verdrag van Genève van 1958 stonden de landen met klein CP in een inferieure positie, vermits volgens dit verdrag, althans in principe en volgens een niet-extern-

lijk evenwicht tenietgedaan, ook werd het hiermee reeds zo verhoogde onevenwicht tussen niet-kuststaten en kuststaten nog verscherpt. Hoezo? Naast genoemde devalorizatie volgde een 'revalorizatie' van de notie van CP (54). Het CP als juridisch begrip krijgt weerom een (andere dan de vroegere) geologische draagwijdte. In de geologie spreekt men van een continentale marge die 3 delen omvat: (1) CP (Eng. shelf), (2) talud (Eng. slope), (3) glacis (Eng. rise). Welnu, door art. 76 par. 3 krijgt de in de ZRC gebruikte term CP de geologische draagwijdte van de continentale marge (i.p.v. plat), hetgeen -in sommige gevallen althans - een enorme uitbreiding betekent. De gevolgen hiervan zijn belangrijk! De kuststaten hebben voortaan de beschikking over alle (100%) potentiële rijkdommen van koolwaterstoffen (Fr. hydrocarbures) (55). Bovendien zijn zowat 96% van alle levende oceaankrijkdommen te vinden binnen de 200-mijlszone (56). De gebieden binnen de grenzen van EEZ en CP vormen bijna 1/3 van het aardoppervlak, 'ontruikt' aan de CHM. Niet voor niets spreken sommigen van "la lus grande vague de 'colonisation'" qu'ait connue la planète" (57). Weliswaar is het zo dat overeenkomstig art. 69 en 70 de landgebonden en geografisch benadeelde staten onder bepaalde voorwaarden het recht hebben deel te nemen aan de exploitatie van de levende (!) rijkdommen van de EEZ. De modaliteiten van die deelname dienen door bilaterale of regionale akkoorden vastgelegd (zie artt. 69, 70). Ook is de soevereiniteit van de kuststaat enigermate beperkt: de vrijheden van de zee (art. 87) die niet te maken hebben met exploratie of exploitatie dienen gerespecteerd door de kuststaat (artt. 58 en 78). En art. 82 voorziet contributies (m.b.t. exploitatie van niet-levende rijkdommen buiten de 200-mijlszone) door de kuststaat aan de Autoriteit, tot 7% van het produktievolume.

Deze beperkingen blijven aldus veeleer bescheiden en niet in redelijke verhouding met de aantasting van de CHM door de voornoemde uitbreidingen (58). Zij doen niets af van het feit dat -paradoxalerwijze-

sieve interpretatie, isobaten dien(d)en gehanteerd om het gebied van nationale bevoegdheid af te lijnen. Zie ook: CAFLISCH, L., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 165-166.

(54) Zie BELAID, S., *l.c.*, 150-154. De termen 'revalorisatie' en 'devalorisatie' zijn hieraan ontleend.

(55) Immers, deze koolwaterstoffen kunnen logischerwijze enkel voorkomen in de sedimentaire rotsen van die continentale marge. BENNOUNA, M., *l.c.*, 111.

(56) BELAID, S., *l.c.*, 153; VERWEY, W.D., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 171.

(57) BELAID, S., *l.c.*, 152. In dezelfde zin: YANCOV, A., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, Martinus Nijhoff, 1982, 163.

(58) Aldus: ibidem als noot 53; BENNOUNA, M., "Les droits d'exploitation des ressources

een internationaal regime, ingesteld om een CH te vrijwaren voor de mensheid, tot resultaat heeft de toeëigening van de zeerijkdommen in nooit eerder gekende dimensies.

Men kan zich tenslotte de vraag stellen: waarom hebben de benadeelde staten (niet-kuststaten en, in mindere mate, kuststaten met klein CP) berust in zulk een regime? L. Caflisch (59) ziet volgende redenen. Vooreerst hebben deze staten geen middelen voor unilaterale actie. Bovendien is er de 'noodzaak van de package deal'! Zonder medewerking van de staten met groot CP zou iedere consensus, elke package deal over het geheel van de ZRC onrealiseerbaar zijn. Overigens, "pour ces états, tout ordre, qu'il soit bon ou mauvais, est préférable à l'anarchie".

Bij dit alles komt zich het N-Z conflict voegen: 76% van alle EEZ is in handen van 25 landen. Hiervan zijn er 13 geïndustrialiseerde landen, die samen 48% van het totaal voor zich nemen (60). De grootste begunstigen zijn m.a.w. de kuststaten, en onder hen de geïndustrialiseerde.

Kortom, we kunnen besluiten dat de ZRC hier de belangen verwaarloost van een belangrijk deel van de mensheid, en de CHM in grote mate uitholt, zodanig dat sommigen zich afvragen "si la complexité du mécanisme mis en place par la partie XI... est justifiée par les résultats qui peuvent en être attendu." (61).

Van onze 'toetsingsbeginselen' wordt zowel het 5° als het 3°, het 4° en zelfs het 1°, in mindere of meerdere mate aangetast, ja uitgehold. Zoals een schrijver het treffend, ietwat overdrijvend, uitdrukte: "Le CHM n'est plus aujourd'hui que le reliquat de la répartition de l'héritage, constitué seulement de ce qui n'est plus susceptible de faire l'objet d'une appropriation 'privative' (62)". De hoop van een "océan en partage" i.p.v. "un océan partagé" klinkt in dit licht wel erg ijdel (63). Art. 137 par. 2 van de ZRC luidt: "All rights in the resources of the Area are vested in mankind as a whole, on whose behalve the Authority shall act (...)" en art. 140 par. 1 zegt: "Activities in the Area shall (...) be carried out for the benefit of mankind as a whole (...) taking into particular consideration the interests and needs of developing Sta-

minérales des océans", *R.G.D.I.P.*, 1980, 131.

(59) CAFLISCH, L., *l.c.*, 165-166.

(60) BENNOUNA, M., "La limite extérieure du plateau continental et la gestion des ressources pour l'humanité", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 118; PINTO, C.W., *l.c.*, 26.

(61) CAFLISCH, L., *l.c.*, 166.

(62) BELAID, S., *l.c.*, 154. De auteur merkt op: "A cet égard, il est symptomatique de noter que dans (...) convention la Zone internationale est définie "négativement" puisque d'après l'article 1, la "Zone" est définie comme étant "les fonds marins et leur sous-sol au-delà des limites de la juridiction nationale".

(63) "... il faudrait passer d'un océan partagé à un océan en partage". DUPUY, R.J., *l.c.*, 19.

tes and of peoples who have not attained full independence (...)”. In dezelfde zin spreken o.m. art. 150, (i) en par. 5 en 6 van de preambule. Deze bepalingen roepen het probleem op van de vertegenwoordiging van de ‘menschheid’ bij bescherming, management, exploitatie en distributie van de CHM in het belang van deze mensheid. Wie is ‘mankind’? Wie vertegenwoordigt de mensheid?

Uit o.m. art. 139 en 153 par. 2(b) blijkt dat alleen de staten (en niet de fysieke personen) verantwoordelijkheden hebben t.a.v. activiteiten m.b.t. de CHM. Zij zijn ook de enige begunstigden (64). Het recht op CHM is dus niet een soort nieuw ‘droit de l’homme’. Zij het dat de vertegenwoordiging van de volken door alleen de staten in zekere zin een fictie is, het is toch een noodzakelijke werkhypothese, zeker in de concrete internationale praktijk. (Vandaar dat ik niet inga op de vraag naar de vertegenwoordiging van “peoples who have not attained full independence”, dit beschouwend als een internrechtelijke kwestie.) (65). Om alsdan te komen tot een vertegenwoordiging van de mensheid is in principe vereist dat alle landen van de wereld omtrent de CHM, i.c. haar vormgeving in de ZRC, tot een consensus zouden komen, hetgeen onder de huidige wereldomstandigheden meer dan onwaarschijnlijk is (cfr. supra, onder ‘inhoud’) (66). Wel is de mogelijkheid niet uitgesloten de grote meerderheid van de wereldpopulatie te vertegenwoordigen, waarbij dan op zijn minst alle grote wereldmachten en de meerderheid van de staten (67) nog zeker niet het geval m.b.t. de ZRC, en, ook al zou het zo zijn, dan nog kan de Autoriteit niet pretenderen te handelen “on behalve of mankind as a whole”. Vandaar dat we kunnen besluiten dat het beter ware geweest minder hoogdravende termen te gebruiken dan ‘common heritage of mankind’ en ‘on behalve of... whole’ (*in whose behalve* zou al aanvaardbaarder zijn) (68).

Gesteld dat de Autoriteit de mensheid toch zou kunnen vertegenwoordigen, of alleszins dat zij de staten die partij zijn tot de ZRC vertegenwoordigt, dan nog is het de vraag in welke mate intern, binnen de eigen structuur van het internationaal regime van de ZRC, deze vertegenwoordiging verwerkelijk wordt. Is er bijv. ware vertegenwoordiging als hiertoe op gelijke voet gesteld worden landen met honderden miljoenen inwoners en onooglijke of dunbevolkte staten? Er dient bij

(64) Zoals terecht opgemerkt wordt in *KISS, A.C., l.c.*, 238-239.

(65) Voor een korte commentaar op de betreffende resoluties III en IV van Annex I van de ‘Final Act’, zie: *VIGNES, D.*, “Note sur la terminaison des travaux de la IIIe Conférence sur le droit de la mer et la portée des textes adoptés a Montego Bay le 10 décembre 1982”, *Annuaire Français de Dr.Int.*, 1982, 804-815.

(66) Cfr. noot 35; *GOROVE, S., o.c.*, 65-78.

(67) *GOROVE, S., o.c.*, 65-78.

(68) *on behalve of* = uit naam van, namens, vanwege
in behalve of = ten behoeve van, ten voordele van, in het belang van.

dit alles trouwens ook rekening gehouden met andere elementen. Zo is zonder de hulp van de geïndustrialiseerde landen de exploitatie van de zeebodem een praktische onmogelijkheid. Daarom ware het bijv. wellicht beter geweest hen in de 'Council' een recht van permanente vertegenwoordiging te geven én te bepalen dat bij iedere beslissing 2/3 of 3/4 van de stemmen van deze landen vereist zijn (69).

Immers, het beginsel 'one nation, one vote' (cfr. art. 157,3) is zowel in de Assembly (art. 59, 1,5 en 6) als in de Council (art.161, 1,6 en 7) ten zeerste voordelig voor de derde-wereldlanden. In de Assembly is dit uiteraard zo; in de Council komt het voordeel door de minimumvertegenwoordiging die geëist wordt in art. 161 par. 1,(c) en (d), en door het beginsel van geografische distributie in par.1,(e) (70). Vraag is ook hoe men gebruik zal maken van de 'periodic review' (art. 154). Sommigen stellen dat dit een essentieel element is van "l'aspect prospectif et dynamique" van de ZRC (71). Anderen merken op dat deze review zou kunnen toelaten rekening te houden met de belangen van de mensheid zowel als dat het de gelegenheid kan zijn om te "développer les revendications et les égoïsmes nationaux" (72).

Prof. Kiss beschouwt het vraagstuk van de vertegenwoordiging vanuit een heel andere hoek. Hij verandert dit probleem in de vraag naar de tegenstelbaarheid erga omnes van het concept CHM en daarmee het internationaal gewoonterechtelijk karakter ervan. Via een erg zwakke argumentatie 'concludeert' hij, m.i. ten onrechte, dat het antwoord op deze laatste vraag bevestigend is. Zijn 'besluit' is dat "soit un organe international, soit... les états qui sont parties au traité... peuvent représenter les intérêts de l'humanité.(73)".

BESLUIT

De problematiek m.b.t. CHM en de ZRC ligt grotendeels geklemd tussen enerzijds de politieke, economische, nog niet echt juridisch geconcipeerde, nood van de derde wereld aan een nieuwe internationale economische orde (74), en anderzijds het onvermogen om hiervoor in

(69) ANAND, R.P., *Legal Regime of the Sea-Bed and the Developing Countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 232. Vergelijk: LEWIN, A., "La Triade Contraignante, Une Nouvelle Proposition de Pondération des Votes aux Nations Unies", *R.G.D.I.P.*, 1984, 349-359.

(70) "The implication of geographical distribution is obvious. Because more developing countries are in the world, a majority (...) would necessarily be on the council", in BRENNAN, B.C. en LARCHAN, B., *l.c.*, 321, noot 61.

(71) DUPUY, R.J., *l.c.*, 147.

(72) MUSHAKOJI, K., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed), Den Haag, 1982, 164.

(73) KISS, A.C., *l.c.*, 232-237.

(74) Merken we op dat in 1974, ten tijde dus van de (2de sessie van de ZRC Conferentie, het "charter of economic rights and duties of states" gestemd wordt; dat op 6 mei 1980 een

vroegere of bestaande internationale rechtsregelen de nodige juridische bouwstenen te vinden, alsook het in het gedrang brengen van de belangen van de geïndustrialiseerde staten. Zoals reeds gesteld werd, het ware beter geweest een andere term dan CHM gehanteerd te hebben, en te vertrekken van een niet te hoogdravend maar toch stevig fundament, veeleer dan een ijle, hoge top. De derde wereld heeft wellicht te vroeg een te grote stap willen zetten naar deze nieuwe internationale orde. Vandaar dat men niet gekomen is tot een opinio iuris omtrent CHM (en dus eigenlijk de vraag naar realisering van de CHM in de ZRC reeds als vraag een beetje in het ijle dwaalt).

Concreet op korte en middellange termijn zal van een praktische realisering van de ZRC niet veel terecht komen. De 60 vereiste ratificaties (art. 308,1) laten op zich wachten. En om de reden van de onzekerheid van het internationale recht ter zake, hebben de ondernemingen duidelijk gemaakt dat zij verkiezen te opereren in gebieden onder nationale bevoegdheid. De eerste contracten zullen dan ook tot profijt zijn van de kuststaten (bv. Mexico, Chili, die belangrijke voorraden 'nodulen' voor hun kusten hebben) veeleer dan tot profijt van de Autoriteit (75). Overigens, het terugbetalen van het startkapitaal, als het althans verleend wordt door de internationale kapitaalmarkt of door de lidstaten,

ontwerptekst wordt voorgesteld van een "International Code of conduct on the transfer of technology" tijdens de 3de sessie van de speciale conferentie hierover (tekst: *I.L.M.*, 1980, 773). Dit zijn enkele van de zovele uitingen van de aspiraties van de derde wereld naar een nieuwe internationale economische orde. Zie overigens ook: preambule par. 5 van de ZRC alsook o.m. art. 150 en 155,1.

In de meeste artikelen ter zake wordt deze band gelegd tussen ZRC en nieuwe econ. int. orde, o.m.: PINTO, C.W., *l.c.*, 23-24; RUIVO, M., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed), Den Haag, 1982, 167; GONCALVEZ, M.E., "L'apport du projet de convention sur le droit de la mer à la réalisation de l'intérêt de l'humanité dans le domaine du transfert de technologies", *Recueil des Cours*, 1982, Workshop, 359; BELAID, S., *l.c.*, 140-145; LACHS, M., "ouverture du colloque" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed.), Den Haag, 1982, 4.

Deze laatste zegt: "... this new law (= ZRC, A.V.) was to be the first chapter of the New International Economic Order". BEURIER, J.P. en CADENAT, P., menen echter te moeten besluiten dat de ZRC niet echt heeft bijgedragen tot de uitbouw van een NIEO en dit omwille van de uitbreiding van de nationale bevoegdheid, en door de technologische afhankelijkheid van de derde wereld ("La fin de la IIIième Conférence des N.U. sur le droit de la mer", *Le Dr. Maritime Français*, 183, 522).

(75) MANN-BORGESE, E., "résumé des débats" in *The management of humanity's resources: the law of the sea*, DUPUY, R.J. (ed), Den Haag, 1982, 163-164; BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 321 en 336; ANAND, R.P., *Legal regime of the sea-bed and the developing countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 179-180 (met het treffend voorbeeld i.v.m. de Amerikaanse onderneming Crawford Marine Specialists).

Zie ev.: Regulations of the People's Republic of China on the Exploitation of offshore petroleum resources in co-operation with foreign enterprises, 30 januari 1982, *I.L.M.*, 1982, 132-136; Chili law on mining concessions, 21 januari 1982, *I.L.M.*, 1982, 409.

zal een "prior charge" zijn voor de toekomstige baten, aldus hun verdeling onder de lidstaten uitstellend. (76).

De toekomst zal het verder moeten uitwijzen. Wanneer zullen er 60 ratificaties zijn? Wat gebeurt er met de (in principe tijdelijke, 'interim') nationale wetgevingen m.b.t. diepzeeontginning (77). Veel hangt af van de toetreding tot de ZRC van de geïndustrialiseerde landen en houders van de financiële en technologische middelen tot ontwikkeling van deze ontginning.

Gebleken is alleszins dat wat betreft de afgrenzing van de CHM, "l'humanité a perdu devant les nations (78)".

B.H. Oxman besluit dat "the main point is that no one can gain and retain the benefits of a convention on the law of the sea unless it is widely ratified (79). Dit besluit is misleidend in zoverre dat de uitbreiding van de nationale soevereiniteit in de huidige internationale statenpraktijk wellicht al als vaststaand kan beschouwd (dus conform de ZRC), daar waar deze statenpraktijk w.b. de diepzeeontginning juist indruist tegen de bepalingen van de ZRC (80). Maar hiermee komen we

(76) Hierop antwoorden de 3de wereldlanden weliswaar dat ze "would willingly make the sacrifices of deferring distribution of revenue in order to strengthen the CHM..." ANAND, R.P., *Legal regime of the sea-bed and the developing countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 229.

(77) GONCALVEZ, M.E., *l.c.*, 368.

W.b. de nationale 'interim'-wetgevingen, zie: (voor de USA) Deep Seabed Hard Mineral Resources Act (US Public Law 96-283 van 28 juni 1980), *I.L.M.*, 1980, 1003-1020; (voor Duitsland) *I.L.M.*, 1981, 393 en amendement in *I.L.M.*, 1983, 102-122; (voor Frankrijk) Loi du 23 décembre 1981 sur l'exploitation des ressources minérales des grands fonds marins, *Journal du Droit International*, 1982, 542-546; Accord concernant les arrangements provisoires relatifs aux nodules polymétalliques des grands fonds marins, Washington, 2 septembre 1982, *R.G.D.I.P.*, 1983, 493-496, *I.L.M.*, 1982, 950-962. Commentaren hieromtrent: LANGAVENT, E., en MARTINERIE-BENDEDOUCHE, J., "Les législations nationales sur les ressources minérales des grands fonds marins", *Le Droit Maritime Français*, 1983, 67-81 en 131-142; D'AMATO, A., "An alternative to the law of the Sea Convention", *American Journal of Int. Law*, 1983, 281-285; BEURIER, J.P., en CADENAT, P., "La loi du 23 décembre 1981 sur l'exploration et l'exploitation des ressources minérales des grands fonds marins", *Le Droit Maritime Français*, 1983, 195-204; APOLLIS, G., "La loi française sur les fonds marins internationaux", *R.G.D.I.P.*, 1983, 105-144; BENNOUNA, M., *l.c.*, 120-143.

(78) BELAID, S., *l.c.*, 157.

(79) OXMAN, B.H., "The third United Nations Conference on the law of the sea: the tenth session (1981)", *American Journal of Int. Law*, 1982, 23.

(80) "La pratique est contraire à l'accord sur le principe (...) pour autant qu'il existe une pratique en ces matières, elle se caractérise par des conduites tendant à l'exploitation de la part de ceux qui sont en mesure d'y procéder..." LANGAVENT, E., en MARTINERIE-BENDEDOUCHE, J., *l.c.*, 78. In dezelfde zin: D'AMATO, A., "An alternative to the law of the sea convention", *American Journal of Int. Law*, 1983, 282-284; BEURIER, J.P. en CARDENAT, P., "La convention du 10 décembre 1982 sur le droit de la mer", *Le Dr. Maritime Français*, 1984, 661.

tot een andere vraag, nl. het al dan niet gewoonrechtelijk karakter van zekere regelingen van de ZRC (81).

(81) Zie hierover : *ibidem* ac 78; ANAND, R.P., *Legal regime of the sea-bed and the developing countries*, A.W. Sijthoff-Leiden, 1976, 182, 194-215 en 231; BRENNAN, B.C. en LARSCHAN, B., *l.c.*, 306, 320 en 334-337; BELAID, S., *l.c.*, 141-143 en 156; KISS, A.C., *l.c.*, II, 232-240; DE LACARRIERE, G., "La réforme du droit de la mer et le rôle de la conférence des Nations Unies", *R.G.D.I.P.*, 1980, 243-252.